

- Kósa László (1989): *A palócok néprajzi kutatása a kezdetektől az 1960-as évekig*. In: Bakó Ferenc (szerk.): *Palócok I. Kutatástörténet, föld és nép*. 9–28. Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága, Eger.
- Lengyel Ágnes – Limbacher Gábor (1997): *A Szent és a Profán. Népi vallásosság a Palócföldön*. Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága és a szerzők, Balassagyarmat.
- Lengyel Ágnes – Limbacher Gábor (2008): *Szent László-tisztelet a Palócföldön*. In *Arrabona* 46. 247–284.
- Limbacher Gábor (2000): *Vallásos népművészet*. In Kapros Márta (szerk.): *Nógrád megye népművészete*. 275–326. [Palóc Múzeum] Balassagyarmat.
- Limbacher Gábor (2009): *A kereszt és a feszület*. In *Ethnographia* 120. évfolyam 2. szám. 145–192.
- Limbacher Gábor (2015): *Mátraverebély-Szentkút a korszerűsített nemzeti kegyhely*. In *Honismeret*
- Limbacher Gábor (2018): *A passió szakrális-mágikus eszközei és az imamondó üdvjavai archaikus népi imádságokban*. In Lengyel Ágnes (szerk.): „Kívül aranyos, belül irgalmas...”. *Konferenciakötet Erdélyi Zsuzsanna emlékére*. MNM Palóc Múzeuma, Balassagyarmat.
- Morvaj Judit (1981): *Asszonyok a nagycsaládban. A mátraaljai palóc asszony élete a múlt század második felében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Reguly Antal (1994): *Magyarországi jegyzetek*. Selmeczi Kovács Attila (szerk.) Series Historica Ethnographiae 8. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Bögre Zsuzsanna¹

Vallásosság és értékválasztás a visegrádi országok fiataljai körében

Kivonat

A tanulmány kiindulási alapja szerint a Visegrádi országok (V4-ek) közül Lengyelország és Szlovákia a legvallásosabb a régióban, majd őket követi Magyarország, s a sort Csehország zárja. Mindezeket figyelembe véve megvizsgáltam a V4-ek fiatal generációjára jellemző vallásosságot és értékválasztásokat. Mindezt a korábban Tomka Miklós² által bevezetett, s jól működő vallásos önjellemzés kategóriái alapján tettem.

Az elemzés első részében hét világinak/szekularizáltnak nevezhető értékválasztás arányát figyeltem meg, a második felében pedig négy egyházi/vallási érték fontosságát elemeztem. Adatok alapján megállapítható, hogy a modernizációs értékek terjedésére a V4-ek fiataljai hasonlóképpen reagáltak. Egységesen növekedett, vagy magas szinten maradt az élettel való elégedettség érzése, a családot, a barátokat és a szabadidőt fontosnak tartók aránya. Ugyancsak egységesen, de csökkenő tendenciát mutatott a munka és a gyermekvállalás értékének elfogadása a V4-ek fiataljai esetében. Az elemzés során láthatóvá vált, miszerint ezen országok fiataljait egyformán befolyásolja a modern kor világfelfogása, függetlenül az országok vallásosságától vagy szekularizáltságától. Ugyanakkor a részletek alapján elmondható, hogy a világi/szekuláris értékek elfogadásában Magyarország Csehországhoz hasonlít inkább, vagyis a térség legszekularizáltabb országához. Az egyházi/vallási értékek elfogadását illetően pedig Magyarország (eltérő arányszámokban ugyan) inkább Lengyelországra jellemző trendeket mutatott.

¹ Szociológus, egyetemi docens, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szociológia Intézet. bogre.zsuzsa@gmail.com

² Tomka Miklós (1949–2010) vallásszociológus, aki Magyarországon először vezette be a vallásosság önbevallás útján történő vizsgálatát. Részletesebben lásd később.

Megállapítható, hogy a V4-ek esetében a világi és az egyházi érték-választások alapján nem beszélhetünk egységes régióról. Legerősebbnek a korszakhatás mondható, ám az összképet differenciálja az országok kulturális és történelmi tradíciója is.

Bevezetés

Vitathatatlan a közép-európai társadalmak összetartozása a társadalomtudomány, a politika s a közgondolkodás számára – ugyanakkor, amikor meg kellene fogalmazni azt, hogy milyen hasonlóságok és különbségek jellemzik a régióba tartozó országokat, akkor már nem lennének olyan magabiztosak. Vannak szerzők, akik a régió átmenetiségét hangsúlyozzák, vagy a lakosság sérült identitását, míg mások a középkorra vezeték vissza az összefüggéseket. (Máté-Tóth 2014; Szűcs 1983)

Még ennél is nehezebben tudnánk válaszolni a fenti kérdésre, amikor „csak” a Visegrádi csoportról, a (V4-ekről) kellene tudományos megalapozottsággal beszélni. E négy országot szokás bizonyos szempontból homogénnek tekinteni, amikor a közös múltat hangoztatjuk (a vasfüggöny mögötti országokról beszélve). Ugyanakkor a modernizáció, a szekularizáció vagy az individualizáció tekintetében jól látható különbségekkel kell számolnunk. Ebből kifolyólag nem meglepő, hogy a vallásosság vizsgálatakor az országok közötti különbségek jelentősnek mondhatók. A statisztikai adatok szerint a V4-ek közül Lengyelország és Szlovákia a legvallásosabb a régióban, majd őket követi Magyarország, s a sort Csehország zárja. Míg az előbbieket Közép-Európa legvallásosabb, addig az utóbbiakat a legvallástalanabb országoknak tartjuk. (Tomka 2011).

Felmerül a kérdés, hogy az előbbiekhöz hasonló trend mutatható-e ki akkor is, ha a fiatalok valláshoz való viszonyulását vizsgáljuk meg. Ebben a témában Magyarországról több fontos tanulmány született, a V4-ek összehasonlító vallásosságáról azonban keveset tudunk. (Földvári 2005; Hámori–Rosta 2011; Tomka 2011; Pusztai 2014)

A posztmodern kor „élmény-” másképpen szólva „fluid társadalmaiban” az egyénre hárul a hely, a fontosságok és a jelentések keresése.

(Bauman 2000; Éber 2008; Taylor 2012). Ilyen körülmények között az egyéni élet átmeneti szakaszai tovább tartanak, mint a régebbi korokban. Gondoljunk csak a posztadoleszcencia jelenségére, vagy az internet világában a hálószerűen épülő közösségi oldalakra, ahonnan a fiatalok tájékozódnak az éppen aktuális életstílusokról, életfelfogásokról. Napjainkban a társadalmi, generációs, gondolkodásmódbeli határok elmosódnak, s egyre kérdésesebbé válnak a korábban használatos fogalmaink jelentése. Mindezeket figyelembe véve úgy gondolom, érdemes megvizsgálni (1.) a V4-ek fiatal generációjára jellemző vallásosságot és értékválasztásokat, hogy meglássuk az országok közötti hasonlóságokat és különbségeket. (2.) Másfelől azt is megvizsgáltam, hogy a vallásosság szempontjából korábban bevezetett, s jól működő önjellemzés kategóriái mit árulnak el a fiatalokról.

A szekularizációs és az individualizációs modell vallásfelfogása

Az elemzés előtt tisztáznunk kell, hogy mit jelent a vallásosság és hogyan mérjük azt. A vallásosság mérését a survey statisztikai kutatások általában a hit, a vallásgyakorlat és a felekezeti hovatartozás elemeivel szokták mérni. (Voas 2007) A kutatások és elemzések hátterében általában három elméleti modell áll: a szekularizáció, az individualizációs és a vallásos piacmodell állításainak tesztelése. A téma empirikus kutatói szerint Európában a vallási piacmodell érvényességét nem lehet kimutatni, s ez az állítás érvényes Magyarországra is. (Bruce 2000; Pollack 2008; Rosta 2008) Így témánk szempontjából a szekularizációs és az individualizációs paradigma vallásfelfogását érdemes közelebbről megnézni. A két modell közötti vita – leegyszerűsítve azt – az eltérő vallásfelfogásra vezethető vissza. Azt lehet mondani, hogy a szekularizációs modell hívei igyekeznek lehatárolni, hogy mi tekinthető vallásnak és mi nem. (Dekker 1995; Pickel 2011; Pollack 2008; Voas 2009) Az individualizáció képviselőinek vallásfelfogása többnyire a luckmanni tézisre vezethető vissza, miszerint minden vallás, ami képessé teszi az embert biológiai természetének meghaladására. (Casanova 2006; Davie 2002; Hamplová–Nespor 2009;

Hervieu-Léger 2006; Luckmann 1967; Tomka 2011) E felfogás szerint a vallás olyan jelentésadás, amely az emberi szervezetet transzcendálja, s az embert társadalmi lényé teszi. Ebben a felfogásban az intézményes és a személyes vallás közötti határok elmosódnak. Vallásnak tekinthető így a „do it yourself” vallás, a „patch work” vallás, a babona, a new age, a tenyérjósítás stb. Ugyanúgy vallásos tevékenységnek tekinthető egy futballmeccsen történő rituális, fanatikus szurkolás. Látható, hogy itt a vallásfelfogás igen tág, minden beletartozhat, ami értelmet, jelentést ad az emberi életnek.

Ezzel szemben a szekularizáció elmélet támogatói szerint a fenti felfogás túlzó, értelmezhetetlen. Hogy hol húzódik a vallásosság pontos határa, azt ők sem mondják ki, csak az általuk elemzett változók, vagy azok értelmezése alapján „sejthető”. A szekularizációs tézis támogatói a templomba járás gyakorisága, a kérdőívekben mérhető hitfelfogások és a felekezeti hovatartozás adatainak csökkenő tendenciáira mutatnak rá. S mivel a csökkenés idősoros és kohorsz adatok alapján kimutatható, ezért hajlanak a szekularizációs elmélet megerősítésére. Természetesen a két modell közötti vita nem ennyire polarizált, több differenciált és részletes elemzés készült a két felfogás közelítésére, s ilyenkor nagyon érdekes tanulmányok születtek a téma további tanulmányozása szempontjából. (Molteni 2017; Pollack 2008)

Közép-Kelet-Európa esetében a kérdést tovább színezte a rendszerváltás utáni vallási fellendülés. Felmerült, hogy ezt a fellendülést tekinthetjük-e a régióra jellemző trendnek, vagy csak temporális hatásnak. A téma kutatói lényegében amellet teszik le a voksukat, hogy a vallásosság kérdése nagymértékben függ a vallási tradíciótól (ortodox országok), illetve a történelmi gyökerektől (Lengyelország, Cseh Köztársaság) (Hamplová–Nespor 2009; Molteni 2017; Müller 2011; Tomka 2011). A régiót illetően helyesebb talán azt mondani, hogy nem beszélhetünk egyértelmű trendekről a vallásosságról szólva, inkább csak az egyes országokra jellemző folyamatokról.

Mindezek után nézzük meg, hogy a V4-ek esetében, amely lényegében négy ország vizsgálata, a fiatalok körében beszélhetünk-e a vallásosságot illetően trendről, vagy ott is csak az egyes országokat érintő sajátosságokról!

Módszertani megjegyzések az EVS kutatás adatai alapján

Az elemzéshez az EVS értékrendkutatás³ adatait használtam fel, amely három hullámban készült eddig el (1990., 1999., 2008.). Az adatbázis kiválasztása után kiderült, hogy az európai értékrendkutatás a vallásosság önjellemzésére dichotóm kategóriákat használt, vallásos/nem vallásos válaszlehetőséget kínálva fel. Ez egy magyar kutató számára kevésnek bizonyul, hiszen a hazai vallásszociológia hozzá van szokva a Tomka-féle önjellemzés ötfokú skálájához. Emiatt a fentebb említett kérdések árnyaltabb megválaszolásához a következő eljárást dolgoztuk ki. Mivel az EVS adatbázisában szerepelt a dichotóm kategória és a templomba járási szokások gyakorisága, ezért ezekből a változókból állítottunk elő a vallásosság szempontjából egy érzékenyebb kategóriarendszert. Mindenképpen közelíteni akartunk a Tomka-féle változóhoz, noha tudtuk, hogy azt nem lehet egy az egyben az adatokból utólag előállítani⁴. Így a következőre jutottunk. (1.) Az **egyház tanítása szerinti vallásos** kategóriába azok kerültek, akik magukat vallásosnak mondták és legalább havonta egyszer mentek templomba. (2.) **A maga módján vallásos** csoportba azok, akik vallásosnak tekintették magukat, de csak ritkán fordultak elő a templomban. Kialakítottunk egy olyan (3.) **nem vallásos** kategóriát, amelybe azokat a személyeket soroltuk be, akik magukat nem vallásosnak mondták. S végül (4.) az **ateisták** csoportja, akik meggyőződéses ateistának mondták magukat. (Volt azonban közöttük olyan, aki ennek ellenére elmegy valamiért, ritkán, templomba.) A kategóriák összevonásakor tehát az önjellemzést és a templomba járási szokásokat együtt vettük figyelembe. A további elemzéseket annak tudatában kellett elvégezni, hogy a kialakított kategóriák láthatóan az intézményes vallásosság felé húznak el.⁵

³ European Values Survey, Európai Érték Vizsgálat.

⁴ Tomka-féle ötfokú skála a vallásosság önjellemzésére: 1. Egyház tanítása szerint vallásos. 2. Maga módján vallásos. 3. Nem tudja eldönteni, hogy vallásos-e vagy sem. 4. Nem vallásos. 5. Ateista.

⁵ Tomka hasonló kategóriáinak más volt a tartalmuk. Ott csak az öndefiníció számított, s volt egy „bizonytalan” kategória is, s a nem vallásos kategóriából nem lett minden kutatás során leválasztva a magukat meggyőződéses ateistának vallók szélső kategóriája.

A vallásosság alakulása a visegrádi országokban a teljes lakosság körében

Ahhoz, hogy a fiatalok vallásosságáról kapott ismereteket értelmezni tudjuk a V4-ek országaiban, először látnunk kell a lakosság egészének a valláshoz való viszonyát.⁶ Ahogyan arról már szó volt, az EVS értékrendkutatás jóvoltából áttekinthető adatok állnak rendelkezésünkre a rendszerváltást követő 18 évre vonatkozóan.

A vizsgált négy országról köztudomású, hogy a legvallástalanabb ország Csehország, majd azt követi Magyarország. Mindkét országnál sokkal vallásosabb Szlovákia, s a legvallásosabb mind közül Lengyelország. Érdekes azonban ezt a képet tovább árnyalni, s megnézni a 18 év alatt (1990–2008.) kialakult trendeket⁷.

Csehországban a három időpontban mindvégig a *nem vallásosak* aránya volt a legmagasabb (1990: 53%; 1999: 48%; 2008: 51%). Őket követte a *maguk módján vallásosak* kategória (a három egymást követő évben 29%; 31%; 20%), majd harmadik helyre az *egyházián vallásosak* (13%; 12%; 13%) kerültek. Az *ateisták* kilógnak a sorból, mert 2008-ra közel háromszorosra nőtt ennek a csoportnak az aránya a társadalomban 1990-hez képest (6%; 8%; 17%). Ezek szerint Csehországban a *nem vallásosak* magas aránya stagnált, az *ateisták* alacsony aránya viszont dinamikusan emelkedett. Csehországban az erős szekularizációt a vallási szkepticizmusra, a 19. századi Habsburg-ellenességgel összefüggő nacionalizmusra, a szekuláris elit vallásellenességének hatására, valamint a kommunista ideológia hatására szokás visszavezetni. (Hamplová–Nespor 2009; Nesporová–Nespor, 2009)

Az általunk használt kategóriák elnevezése ugyanaz, de a tartalmuk, bár szándékunk szerint az övéihez hasonló, azoktól némileg mégis eltérő. Fontos megjegyzés, hogy az így kapott eredmények az általunk használt elnevezések ellenére sem használhatók idősoros adatként az ő eredményeivel összevetve.

⁶ A részletes adatokat lásd az I. Függelékben. Köszönettel tartozom Tárkányi Ákosnak az adatok előállításában nyújtott segítségéért.

⁷ A részletes adatok az I. Függelékben.

Magyarországon a cseh adatokhoz képest egy másik tendenciát láthatunk. Nálunk a *maguk módján vallásosak* és a *nem vallásosak* kategóriájába sorolható a lakosság döntő része. A két csoport adatainak hullámzása mellett is látszik, hogy mindkét kategória növekvő tendenciát mutatott (a *maguk módján vallásosak* aránya 34%, 42% és 40% volt a három vizsgált évben – 1990, 1999 és 2008 –, a *nem vallásosaké* pedig 39%, 35% és 41%). Elmondható továbbá, hogy az *egyházián vallásosak* aránya folyamatosan csökkent (23%; 18%; 15%), az *ateistáké* pedig alacsony szinten stagnált (4%; 6%; 4%). Az adatok elemzésekor nálunk nem a szekularizációról, hanem inkább a luckmanni értelemben vett vallási individualizációról szokás beszélni. (Rosta 2008; Tomka 2011)

Szlovákia esetében a vallásosság mértéke közepes-magas szinten stagnáló, vagy hullámzó arányokat mutat. Míg a lakosság közel fele egyházián vallásos volt (44%; 53%; 46%), addig az ateizmus ugyanolyan alacsony szinten stagnált (4%; 4%; 3%), mint Magyarországon. Szlovákia esetében a nemzeti függetlenségért folytatott harc összefonódott a katolikus egyházzal, s ezzel a modernitás nem kapcsolódott össze a szekularizációval. (Froese 2005; Tomka 2008)

Lengyelországban a vallásosság mértékét tekintve magas szintről csökkenő tendenciát mutatnak az átlagok. A lakoságnak igen nagy része, több, mint 70%-a egyházián vallásos volt (85%; 79%; 72%), s az ateisták aránya elenyészőnek mondható (1%; 1%; 2%). Lengyelországról is, mint Szlovákiáról, elmondható, hogy az intézményes vallásosság magas arányát a lengyel katolikus egyház történelmi szerepe is magyarázza. Köztudomású, hogy az egyház évszázadokon keresztül fontos szerepet játszott a nemzeti függetlenség kivívásában Lengyelországban. (Borowik, 1997)

A fentiekből következően a két legvallásosabb ország esetében nem beszélhetünk szekularizációról. Ezekben az országokban a vallásosság magas szinten maradt, amely többek között a nemzeti identitás és a vallásosság közötti szoros kapcsolattal magyarázható. A két vallástalanabb országot tekintve nincs egységes magyarázat. Míg Csehországra az erős szekularizálódás, addig Magyarországra inkább az individualizációs modell a jellemző.

A vallásosság alakulása a fiatalok körében

1. táblázat. A valamilyen mértékben vallásos fiatalok (18–29 évesek) százalékos aránya a V4 országokban az EVS felmérések adatai alapján⁸

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	6	15	74	5	1990.	10	23	62	5
1999.	10	25	56	9	1999.	10	37	47	6
2008.	8	13	60	19	2008.	10	32	54	4
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	34	34	27	5	1990.	86	9	3	2
1999.	44	31	20	5	1999.	74	18	6	2
2008.	38	39	2	2	2008.	58	23	16	3

Általánosságban elmondható, hogy Magyarország, Szlovákia és Lengyelország esetében az ateisták aránya alacsony, Csehországban ehhez képest magas. Az egyházián vallásosak aránya Csehországban és Magyarországon közel azonos, és alacsony szinten stagnált a vizsgált időszakban, Szlovákiában közepes szinten hullámzott, Lengyelországban pedig magas szintről kiindulva csökkent.

Ha a V4-ek fiatal korosztályának idősoros adatait hasonlítjuk össze a vallásos önjellemzés szempontjából, akkor néhány markánsabb tendencia is megfigyelhető. 1. Érdekes felfigyelni az 1999-es adatokra, amelyek több esetben kilengést jeleznek a korábbi (1990-es) és az utóbbi (2008-as) adatokhoz képest. Az EVS második hulláma jelzi legegységesebben a kommunizmus bukásának hatását a vallásosságra. Az adatok alátámasztják azt a feltételezést, miszerint Közép-Kelet-Európában, így a V4-eknél is, a rendszerváltás vallási fellendülést eredményezett a fiatalok körében. 2. Ugyanakkor az is látható, hogy a harmadik hullám adatai (2008) már egy visszarendeződést jeleznek.

⁸ Az általunk kialakított vallásossági kategóriákat a tanulmányban rövidített formában közlöm. Így is szeretném jelezni a kétféle kategória (az itt használt és a Tomka-féle) közötti különbséget. A kategóriák feloldása: ev: egyház tanítása szerint vallásos, mmv: maga módján vallásos, nv: nem vallásos, a: ateista. A tanulmány további részében ezeket a jelzéseket használjuk a kategóriák megnevezésére.

Ennek fényében Csehországban a fiatalok körében erős a szekularizálódás, Magyarországon a szekularizáció mellett erősödik az individualizáció. Ezzel szemben, míg Szlovákiában vallási fellendülésről beszélhetünk, addig Lengyelország esetében növekvő szekularizálódást és individualizálódást láthatunk a magas kiinduló szint mellett.

Láthatóan a fiatalok vallásosságának adataiból egyértelműbb tendenciák olvashatók ki a V4-ek országait vizsgálva, mint amikor az összlakosság adatait tekintettük át.

Világi értékek választása a különböző vallásos csoportokban – a fiatalok körében

2. táblázat. Elégedett-e az életével? 1 – egyáltalán nem, 10 – teljesen elégedett. A 8, 9, 10-es válaszok arányát összeadva jelenítettük meg⁹.

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	38	44	47	50	1990.	47	30	29	50
1999.	40	48	52	38	1999.	21	40	31	38
2008.	55	84	59	59	2008.	72	50	39	31
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	52	54	31	22	1990.	53	53	20	33
1999.	40	36	32	39	1999.	50	49	58	25
2008.	56	59	76	100	2008.	69	61	62	89

Az étellel való elégedettség minden országban nőtt a vizsgált időszakban, hullámzó intenzitással. Érdekes megjegyezni, hogy míg a két vallásosabb országban (Szlovákia és Lengyelország) a nem vallásosak és az ateisták elégedettsége nőtt jobban, addig a vallástalanabb országokban (Csehország és Magyarország) az egyházián és a maguk módján vallásosak elégedettsége fokozódott 2008-ra.

⁹ Például 1990-ben az egyházián vallásos fiataloknak a 38%-a volt meglehetősen elégedett az életével, a maguk módján vallásosoknak a 44%-a, és így tovább.

3. táblázat. A család nagyon fontos

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	83	88	81	78	1990.	88	100	89	88
1999.	84	86	78	77	1999.	83	87	86	62
2008.	89	85	69	67	2008.	91	88	85	64
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	90	90	83	67	1990.	86	80	60	33
1999.	86	92	66	77	1999.	95	85	100	33
2008.	90	92	95	100	2008.	86	86	81	56

A család az egész régióban nagyon fontos érték, s így van ez a fiatalok számára is. Mégis, míg a két vallásosabb országban a család fontosságának tudata minden kategóriában növekedett vagy stagnált, addig a két szekulárisabb országban az egyházasan vallásosak csoportja kivételével mindenhol csökkenően van.

4. táblázat. A barátok és ismerősök nagyon fontosak

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	42	16	26	28	1990.	53	38	38	25
1999.	42	37	39	41	1999.	46	41	53	31
2008.	50	47	46	52	2008.	47	55	55	64
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	35	34	24	33	1990.	23	20	20	50
1999.	44	46	53	53	1999.	35	39	42	0
2008.	56	48	62	40	2008.	50	59	64	44

A barátságok és az ismeretségek fontossága növekedett a térség országaiban a fiatalok körében. Ebben a kérdésben is hasonlóképpen viselkedett a két vallásosabb és a két szekularizáltabb ország. Csehország és Magyarország esetében a maguk módján vallásosak és a nem vallásosak arányai kiegyenlítődték egymással, ami Szlovákia és Lengyelország esetében nem mondható el. Az utóbbi két országban a nem vallásosak csoportjában sokkal erősebb növekedés figyelhető meg, mint a maguk módján vallásosak, vagy az egyházasan vallásosak esetében.

5. táblázat. A szabadidő nagyon fontos

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	17	29	20	41	1990.	35	38	35	63
1999.	23	25	28	13	1999.	21	44	47	62
2008.	45	36	47	45	2008.	36	45	55	71
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	29	30	19	57	1990.	30	21	40	0
1999.	45	34	64	53	1999.	25	41	58	25
2008.	39	41	33	100	2008.	45	53	48	63

A szabadidő fontossága, hasonlóan az előző kérdésekhez, mind a négy országban növekvő trendet mutatott. A növekedés a nem vallásosak és az ateisták körében gyorsabbnak tűnik, de 2008-ra kiegyenlítettebbek az arányok országonként, az ateistákat leszámítva. Érdekes megfigyelni, hogy míg a két szekularizáltabb ország esetében a maguk módján vallásosak és a nem vallásosak követik a növekvő trendet, addig a vallásosabb országok esetében a nem vallásosak válaszaik hullámzóak voltak az évek során.

6. táblázat. A munka nagyon fontos

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	50	40	43	39	1990.	41	62	55	75
1999.	33	42	42	38	1999.	39	57	55	46
2008.	28	27	29	42	2008.	44	54	46	47
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	53	56	61	22	1990.	47	53	50	0
1999.	57	67	56	41	1999.	81	86	92	100
2008.	66	46	70	40	2008.	59	62	39	44

A „munka nagyon fontos” állítással egyetértők aránya esetében a két szekularizáltabb országban alapvetően csökkenő tendencia figyelhető meg, kivételt képeztek az ateisták Csehországban, illetve némileg

az egyházasan vallásosak Magyarországon. A két vallásosabb országban ugyanakkor minden csoportban növekedés figyelhető meg, kivéve a nem vallásosak csoportját Lengyelországban.

7. táblázat. Nagyon fontos a gyermekek megléte egy házasságban.

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	83	86	84	61	1990.	94	89	76	100
1999.	64	73	70	51	1999.	74	89	72	62
2008.	79	53	56	44	2008.	78	80	66	50
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	90	93	89	78	1990.	77	53	60	0
1999.	65	74	45	59	1999.	67	62	42	67
2008.	78	85	54	40	2008.	54	51	40	25

A „házasságban nagyon fontos a gyermek” állítással egyetértők aránya minden országban csökkenő tendenciát mutat. A részleteket is megvizsgálva, meglepő módon Lengyelországban a leggyorsabb a csökkenés, majd azt követi Csehország, ahol az egyházasan vallásosak kilógnak a sorból. Ebben az esetben Magyarországon és Szlovákiában minden kategóriában magasak az arányok, s Lengyelországban az ateisták tartják a legkevésbé fontosnak a gyermekvállalást. Legegyértelműbb trend Magyarország esetében alakult ki, minél vallásosabb valaki, annál inkább fontosnak tartotta a családban a gyermekek születését.

Két trend figyelhető meg a világi értékválasztások összehasonlításakor: 1. Egyfelől a V4-ek országaiban a fiatalok hasonlóképpen reagáltak: az étellel való elégedettség, a barátok-ismerősök, a szabadidő fontosságának kérdésében mindenhol növekvő tendencia figyelhető meg. Ugyanakkor a munka- és a gyerekvállalás fontossága csökkenő tendenciát mutat. A családdal kapcsolatban nem ilyen egyértelmű a kép, a két szekularizáltabb országban némi csökkenés figyelhető meg. Ezek az eredmények egybecsengnek az „élménytársadalom” elmélet kultúrkritikájával, mely szerint a fiatalok a jól-léttel vannak elfoglalva, azzal, ami nekik fontos. A munka alapú társadalomkép visszaszorulóban van, helyette az egyén jól-léte kerül középpontba.

2. Az előbbi általánosítást azonban némileg differenciálja, hogy mennyire tekinthető egy ország vallásosnak, vagy sem. Az adatok alapján – nem meglepő módon – kimutatható, hogy a vallástalanabb országok jobban követik a kortendenciákat, mint a vallásosabbak. Ezért a modern, világi értékválasztások trendjeiben egyfelől Csehország és Magyarország, másfelől pedig Szlovákia és Lengyelország hasonlít jobban egymáshoz.

Az egyház álláspontját kifejező értékválasztás a különböző vallásos csoportokban – a fiatalok körében

8. táblázat. A gyermekek megkeresztelése fontos

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	92	81	29	12	1990.	94	86	58	38
1999.	72	58	21	13	1999.	87	83	52	46
2008.	96	80	11	3	2008.	91	93	46	20
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	99	97	51	50	1990.	97	93	100	50
1999.	97	85	31	8	1999.	99	98	67	50
2008.	98	92	31	0	2008.	97	99	85	44

Mint ahogyan az várható volt, a gyermekek megkereszteléséről vallott álláspont mind a négy országban élesen szétvált a vallásos csoportok (az egyház tanítása szerint vallásosak és a maguk módján vallásosak) és a nem vallásos csoportok között (nem vallásos és az ateista csoportok!). Míg a vallásos csoportok nagyon magas arányban egyetértettek az állítással, addig a nem vallásosak alig, vagy csak kevéssé értettek egyet. Lengyelország és Magyarország esetében azonban a nem vallásosak és az ateisták arányukat tekintve magas arányban egyetértettek a gyermekek megkeresztelésének szükségességével. Ugyanez a tendencia Szlovákiában nem figyelhető meg. Ilyen tekintetben Magyarország közelebb áll Lengyelországhoz.

9. táblázat. Az egyházi esküvő fontos

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	96	76	23	17	1990.	100	94	54	50
1999.	85	53	29	20	1999.	100	92	56	46
2008.	90	32	12	5	2008.	97	88	54	36
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	97	90	47	17	1990.	96	93	100	100
1999.	100	82	20	8	1999.	98	81	36	50
2008.	98	83	20	0	2008.	98	94	77	44

Az egyházi esküvő szintén a vallásos csoportoknak volt fontosabb, mint a nem vallásosoknak. Érdekes megfigyelni azonban, hogy Magyarország és Lengyelország esetében a nem vallásosak és az ateisták között magas azok aránya, akik szeretnék egyházi esküvőt a fiatalok között.

10. táblázat. Hisz Istenben

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	100	84	2	0	1990.	100	91	12	13
1999.	97	77	7	3	1999.	100	94	17	23
2008.	96	97	8	2	2008.	100	96	41	14
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	97	93	0	11	1990.	100	100	100	0
1999.	99	97	6	0	1999.	100	95	64	68
2008.	100	100	8	0	2008.	100	99	84	0

Az Istenbe vetett hit ismét a vallásosak és a nem vallásosak között húzott éles határvonalat mind a négy országban. Ugyanakkor ebben a kérdésben is Magyarországon és Lengyelországban az istenhit a nem vallásosaknál is, de még az ateistáknál is megfigyelhető.

11. táblázat. Imádkozik (vagy medítál) legalább néha

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	98	54	12	0	1990.	94	70	26	38
1999.	95	49	18	6	1999.	100	67	20	31
2008.	90	71	5	3	2008.	97	83	37	36
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.	90	64	8	11	1990.	91	93	100	67
1999.	90	55	13	13	1999.	87	91	46	50
2008.	97	37	0	0	2008.	92	78	55	38

Az „imádkozás, vagy meditálás legalább néha” válaszlehetősége is az elvártak szerint alakult, de itt is meg kell jegyezni, hogy Magyarországon és Lengyelországban a nem vallásosak, de még az ateisták is harminc százalék fölött vallották azt, hogy imádkoznak.

Az egyház által képviselt, vagy a valláshoz köthető értékekkel kapcsolatban is két tendenciára figyelhetünk fel. 1. Minden országban a vallásos és a nem vallásos csoportok között alakult ki törésvonal ezekben a kérdésekben. 2. Ugyanakkor Lengyelország és Magyarország hasonlított egymáshoz abban, hogy a nem vallásosak, de még az ateisták közül is számosan választották vagy éltek az egyházhoz vagy a valláshoz köthető értékválasztási lehetőségekkel.

Összegzés

Az elemzés első részében hét világi/szekularizáltak nevezhető értékválasztás arányait vizsgáltam meg, aminek eredményeképpen két fontosabb trend állapítható meg. Az egyik szerint a modernizációs értékek terjedésére a V4-ek fiataljai hasonlóképpen reagáltak. Egységesen növekedett, vagy magas szinten megmaradt az étellel való elégedettség érzése, a családot, a barátokat és a szabadidőt fontosnak tartók aránya. Ugyancsak egységesnek mondható, de ellenkező előjellel, a munka és a gyermekvállalás fontosságának a csökkenése. A másik megállapítás,

amely szintén trendszerűnek mondható, hogy a szekularizáltabb Csehország és Magyarország fiataljainak, különösen a maguk módján vallásosak és a nem vallásosak véleménye csengett egybe, míg a vallásosabb országok, Szlovákia és Lengyelország esetében az egyházasan vallásosak és a maguk módján vallásosak véleménye állt közelebb egymáshoz. Ebből arra lehet következtetni, hogy a szekularizáltabb két ország esetében az átmeneti csoportok között nagyobb a „véleményátfedés”, illetve a vallásosabb két ország esetében az egyházasan vallásosak és a maguk módján vallásosak értékvalasztásai közelebb állnak inkább egymásra.

Az elemzés második részében az egyház által képviselt értékekkel kapcsolatos véleményeket elemeztem. Itt is két trend bontakozott ki a V4-ek fiataljainak körében. Az egyik trend magától értetődőnek tűnik, mely szerint ezeknek az értékeknek a választása a vallásossággal függött össze. Minél vallásosabb volt valaki (egyházasan vallásos, maga módján vallásos), annál inkább választotta az egyház által támogatott társadalmi magatartásokat. A másik trend azonban érdekesnek mutatkozik, miszerint Magyarországon és Lengyelországban a nem vallásosak és az ateisták is relatíve magas arányban választották az egyházi mintákat ezekben a kérdésekben. Ennek a jelenségnek a magyarázata további kutatásokat igényel. Annyi azonban feltételezhető, hogy Magyarországon és Lengyelországban az egyház és vallás által közvetített értékek egységesebb kulturális mintát nyújtanak a társadalom egésze számára, mint a másik két országban. Másfelől, a nem vallásosak és az ateisták csoportjai kevésbé különböznek Magyarországon és Lengyelországban az egyházasan és a maguk módján vallásosak csoportjától, mint Szlovákiában és Csehországban.

További megállapítás, a V4-ek fiataljait egyformán befolyásolja a modern kor világfelfogása, függetlenül az ország vallásosságától és nem vallásosságától. Ugyanakkor, a részleteket megfigyelve látható, hogy a világi/szekuláris értékek elfogadásában Magyarország és Csehország hasonlít inkább egymáshoz, az egyházi/vallási értékek hatása pedig Magyarországon és Lengyelországban azoknál a fiataloknál is erősebb, akik nem vallásosak.

Összességében látható, hogy a V4-ek esetében a világi és az egyházi értékvalasztások alapján nem beszélhetünk egységes régióról. Legerő-

sebbnek a korszakhatás mondható, majd ezt követi az országok kulturális és történelmi tradíciója.

Irodalom

- Bauman, Zygmunt 2000: *Liquid Society*. Blackwell, Malden, MA.
- Borowik, Irena 1997: *Institutional and Private Religion in Poland 1990–1994*. In Borowik, Irena – Babinski, Grzegorz (eds.): *New Religion Phenomena in Central and Eastern Europe*. NOMOS, Kraków, 235–256.
- Bruce, Steve 2000: *The Supply-Side Model of Religion*. In *The Nordic and Baltic States*, 39(1), 32–46.
- Casanova, José 2006: *Rethinking Secularization. A Global Comparative Perspective*, 8(1–2), 7–22.
- Davie, Grace 2002: *Europe the Exceptional Case. Parameters of faith in the Modern World*. Darton, Longman and Todd, London.
- Dekker, Gerard 1995: Is Religious Change a Form of Secularization? The Case of the Reformed Churches in The Netherlands. *Social Compass*, 42(1), 79–88.
- Éber Márk 2008: *Túl az élménytársadalmon? – avagy az élménytársadalom másfél évtizede*. In *Szociológia Szemle*, 18(1), 78–105.
- Földvári Mónika 2009: *Vallásosság és értékek együttjárása a magyar társadalom generációiban*. In Gereben Ferenc (szerk.): *Vallás és kultúra*. Faludi Ferenc Akadémia, Budapest. 11–34.
- Froese, Paul 2005: *Secular Czechs and Devout Slovaks: Explaining Religious Differences*. In *Review of Religious Research*, 46(3), 269–283.
- Hámori Ádám–Rosta Gergely 2011: *Vallás és ifjúság*. In Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Nemzet- és Családpolitikai Intézet, Budapest, 249–262.
- Hamplová, Dana–Nespor, Zdenek R. 2009: *Invisible Religion in a „Non-believing” Country. The Case of the Czech Republic*. In *Social Compass*, 56(4), 581–597.
- Hervieu-Léger, Danièle 2006: *In Search of Certainties: The Paradoxes of Religiosity in Societies of High Modernity*. In *The Hedgehog Review*, 8(1–2), 59–68.
- Luckmann, Tomas 1967: *The invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. Macmillan, New York.
- Máté-Tóth András 2014: *Vallásnézet. A kelet-közép-európai átmenet vallástudományi értelmezése*. Korunk-KOMP-PRESS, Kolozsvár
- Molteni, Francesco 2017: *Religious Change Among Cohort in Eastern Europe: A Longitudinal Analysis of Religious Practice and Belief in Formerly Communist Countries*. In *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 10(1), 35–53.

Müller, Olaf 2011: *Secularization, Individualization or (Re)Victualization? The State and Development of Churchliness and Religiosity in Post-Communist Central and Eastern Europe*. In *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 4(1), 21–37.

Nesporová, Olga – Nespor, Zdenek 2009: *Religion: An Unsolved Problem for the Modern Czech Nation*. In *Socioloaickýčasopis / Czech Sociological Review*, 45(6), 1215–1237.

Pickel, Gert 2011: *Contextual Secularization Theoretical Thoughts and Empirical Implications*. In *Religion and Society in Central and Eastern Europe*, 4(1), 3–20.

Pollack, Detlef 2008: *Religious Change in Europe: Theoretical Consideration and Empirical Findings*. *Social Compass*, 55(2), 581–597.

Pusztai Gabriella 2014): *Felekezeti oktatás új szerepekben*. In *Educatio*, 23(1), 50–66.

Rosta Gergely 2008: *Szekularizáció vagy privatizáció? A vallásosság változása Magyarországon a rendszerváltás utáni másfél évtizedben*. In Császár Melinda – Rosta Gergely (szerk.): *Ami rejtve van s ami látható. Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*. Piliscsaba, LOISIR, Budapest, 441–452.

Szűcs Jenő 1983: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Magvető, Budapest.

Taylor, Charles 2012: *The Church Speaks to Whom?* In Taylor, Charles – Casanova, Hosé – McLean, George M (eds.): *Church and People: Disjunction in a Secular Age*. The Council for Research in Values and Philosophy, Washington D.C., 12.25.

Tomka Miklós 2008: *Röviden a szlovákiai és a magyarországi vallásosságról*. In *Ami rejtve van s ami látható. Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*. Piliscsaba, LOISIR, Budapest, 453–472.

Tomka Miklós. (2011): *A vallás a modern világban*. Budapest, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet, Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány.

Tomka, Miklós 2011: *Expanding Religion. Religious Revival in Post-Communist Central and Eastern Europe*. De Gruyter, Berlin, New York.

Voas, David 2007: *Surveys of Behaviour, Beliefs and Affiliation: Micro-Quantitative*. In Beckford, James A. – Demerath III. N. J.(eds.): *The SAGE Handbook of the Sociology of Religion*. SAGE Publication, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, 144–166.

Voas, David 2009: *The Rise and Fall of Fuzzy Fidelity in Europe*. *European Sociological Review*, 25(2), 155–168.

Függelék

A különböző korcsoportokba tartozók között a valamilyen mértékben vallásosak aránya

Csehország					Magyarország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.					1990.				
18–29 éves	6	15	74	5	18–29 éves	10	23	62	5
30–44	7	19	68	6	30–44	14	29	54	3
45–59	13	41	40	6	45–59	20	42	32	6
60 vagy idősebb	27	43	25	5	60 vagy idősebb	45	39	14	2
Átlag	13	29	52	6	Átlag	23	34	39	4
1999.					1999.				
18–29 éves	10	25	56	9	18–29 éves	10	37	47	6
30–44	6	30	56	8	30–44	13	41	42	4
45–59	10	33	50	7	45–59	18	39	34	9
60 vagy idősebb	25	37	28	10	60 vagy idősebb	29	50	19	2
Átlag	12	31	49	8	Átlag	18	41	35	6
2008.					2008.				
18–29 éves	8	13	60	19	18–29 éves	10	32	54	4
30–44	8	19	54	19	30–44	11	36	50	3
45–59	11	19	54	16	45–59	13	42	41	4
60 vagy idősebb	23	28	37	12	60 vagy idősebb	27	47	23	3
Átlag	13	20	50	17	Átlag	15	40	41	4
Szlovákia					Lengyelország				
%	ev	mmv	nv	a	%	ev	mmv	nv	a
1990.					1990.				
18–29 éves	34	34	27	5	18–29 éves	86	9	3	2
30–44	35	34	26	5	30–44	81	14	4	1
45–59	49	35	12	4	45–59	86	11	2	1
60 vagy idősebb	61	32	5	2	60 vagy idősebb	86	11	3	0
Átlag	44	34	18	4	Átlag	84	12	3	1
1999.					1999.				
18–29 éves	44	31	20	5	18–29 éves	74	18	6	2
30–44	47	33	16	4	30–44	78	16	4	2
45–59	55	26	14	5	45–59	78	15	6	1
60 vagy idősebb	68	24	5	3	60 vagy idősebb	85	12	3	0
Átlag	53	29	14	4	Átlag	79	15	4	1
2008.					2008.				
18–29 éves	38	39	21	2	18–29 éves	58	23	16	3
30–44	41	36	20	3	30–44	68	18	11	3
45–59	47	35	14	4	45–59	75	14	9	2
60 vagy idősebb	58	31	8	3	60 vagy idősebb	83	13	3	1
Átlag	46	35	16	3	Átlag	72	17	9	2